

EEN 'BEQUAEM' VOETZANDPAD

Het zandpad langs de Meerndijk

Het West-Utrechtse klei-op-veengebied heeft sinds de middeleeuwse ontginningen steeds een hoge wegendichtheid gekend. Het bevatte een groot aantal onverharde wegen, die de ontginners hadden aangelegd om hun in gebruik genomen gronden te ontsluiten. De meeste van deze wegen waren van plaatselijk belang. Het waren alle kleiwegen, dat wil zeggen, dat de bovenlaag uit klei of kleiachtige grond bestond.

De kleiwegen met hun diepe wagensporen waren in natte perioden en gedurende de wintermaanden slecht of niet berijdbaar en nagenoeg onbegaanbaar. Deze laatste omstandigheid vormde voor de plattelandsbevolking in een tijd, toen de gewone man en de gewone vrouw zich hoofdzakelijk te voet verplaatsten naar de markten in de steden en naar de kerken en scholen in de grotere dorpen, een groot bezwaar. In het poldergebied deden verschillende polderkaden weliswaar ook dienst als voetpad, maar daaraan kleefden dezelfde bezwaren.

In de behoefte aan doorlopend bruikbare voetpaden werd in de zeventiende eeuw op grote schaal voorzien door de Staten van Utrecht, de stadsregeringen en de plaatselijke besturen. In de eerste helft van die eeuw werd een groot aantal zandvoetpaden aangelegd. Deze hadden een bovenbreedte van drie tot vijf voet (een Rijnlandse voet = ca. 31 cm) en waren voorzien van een zandlaag ter dikte van een halve voet. Zandpaden die langs vaarwater liepen en door schippers vanaf de wal als trekpad konden worden gebruikt hadden een breedte van tenminste vijf voet. Langs grotere vaarwegen kregen zij een grotere breedte, zodat die ook voor trekpaarden dienst konden doen. Dit waren jaagpaden, zoals het omstreeks 1664 aangelegde Leidse jaagpad langs de Leidse Rijn.

Eén van de zandpaden die uitsluitend bestemd waren voor voetgangers was het zandpad langs de Meerndijk. Dit voetpad, dat later moest worden vernieuwd, heeft een belangrijke functie vervuld voor de bewoners van Montfoort en omstreken. Daarvan is bovengronds niets bewaard gebleven. Achtereenvolgens zullen het oorspronkelijke of oude zandpad en het tweede of nieuwe zandpad worden besproken.

HET OUDE ZANDPAD LANGS DE MEERNDIJK

De rijweg op de Meerndijk, die deel uitmaakte van de wegverbinding tussen de stad Utrecht en Gouda via Montfoort en Oudewater, was een kleiweg. Zoals alle kleiwegen was deze in natte perioden en 's winters voor voetgangers vrijwel onbegaanbaar. De behoefte aan een permanent bruikbaar voetpad tussen Montfoort met omliggende dorpen en de markten in de stad Utrecht werd in het begin van de zeventiende eeuw met de toenemende welvaart steeds groter.

Toen het zandpad tussen Utrecht en Harmelen in 1604 werd aangelegd vroegen schout, burgemeesters en regeerders van Montfoort onmiddellijk aan de Staten van Utrecht een octrooi (machtiging) aan voor de aanleg van een zandvoetpad vanuit Montfoort naar De Meern. Daar zou het aansluiten op het zandpad tussen Utrecht en Harmelen.

Voorts verzocht burgemeester Floris Sas van Weldam van Montfoort aan dijkgraaf en heemraden van de Meerndijk toestemming een 'bequaem' voetzandpad langs de westzijde van de Meerndijk te maken.

Uit latere gegevens blijkt, dat dit zandpad voor rekening van Montfoort zou worden aangelegd op de tot de Meerndijk behorende westelijke strook landbouwgrond. De breedte zou vier voet bedragen.

De burgemeester vroeg tevens vergunning om van de gezamenlijke geërfden (grondeigenaren) de voor het zandpad benodigde grond aan te kopen of af te graven. De Meerndijk met toebehoren was namelijk sedert 1598 eigendom van de gezamenlijke geërfden, die onder deze dijk ressorteerden. Dit verzoek legden dijkgraaf en heemraden op 7 januari 1605 voor aan een vergadering van deze geërfden in het Klein

Kapittelhuis in Utrecht. Het verzoek werd in beraad gehouden tot de week daarop.

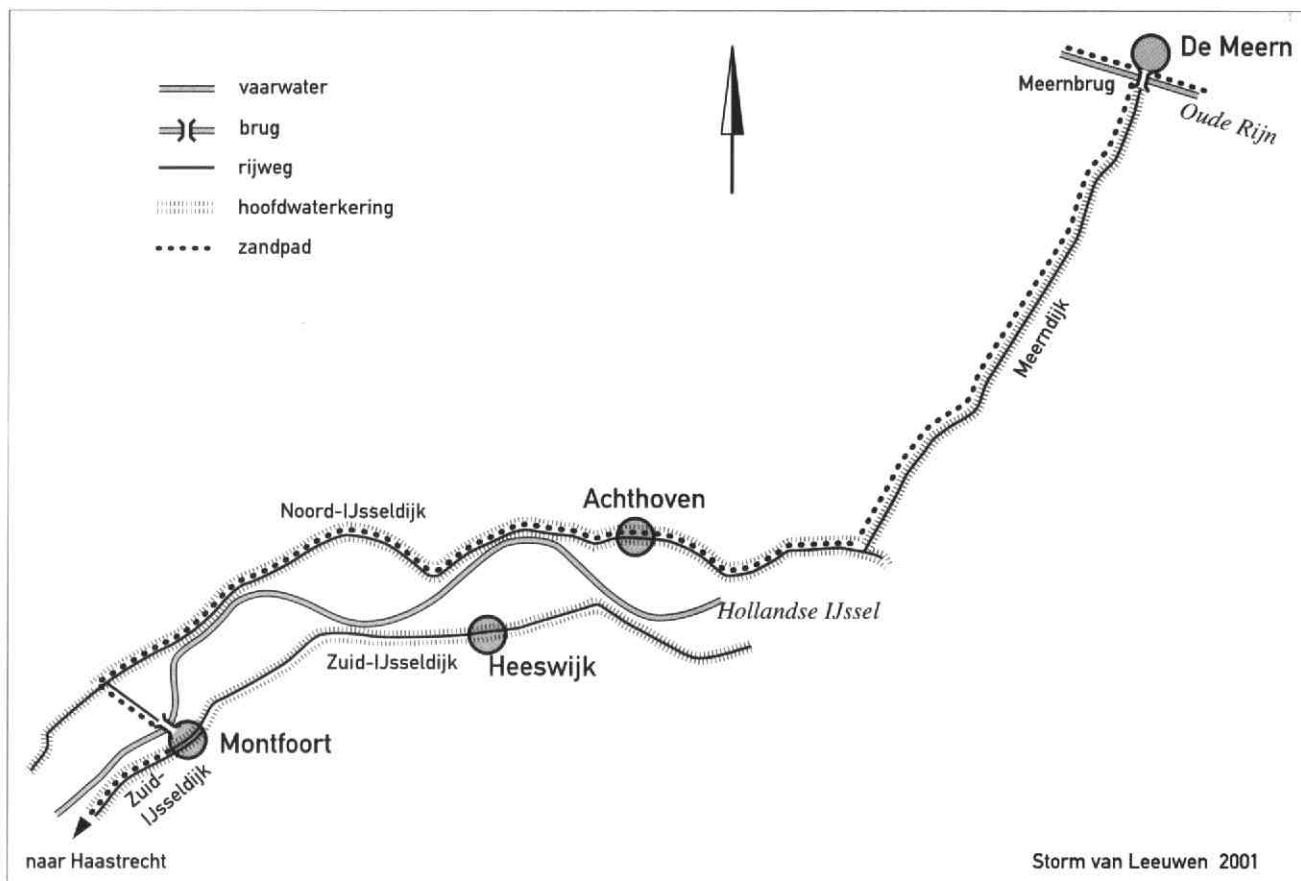
Op 14 januari daaraanvolgend ging men in beginsel akkoord met het plan. De stadsregering van Montfoort mocht zoveel grond afgraven als voor de aanleg van het zandpad nodig was zonder deze aan te kopen, mits de geërfden 'ten ewigen daegen' zouden zijn vrijgesteld van het onderhoud van het zandpad en dat zij door de Staten van Utrecht zouden worden ontlast van de belasting van zeventien oudeschilden (een oudeschild was in 1600 42 stuivers waard), die door de Provincie van deze gronden werden geheven.

Voor het gedeelte van het tracé, dat langs de noordzijde van de Noord-IJsseldijk was ontworpen, werd met de betrokken ingelanden overeenstemming verkregen om het zandpad over hun landerijen te doen maken. Zij waren bereid dit te onderhouden, mits zij zouden worden ontlast van het onderhoud van hun slagen (onderhoudsvakken) van het zandpad tussen Utrecht en Harmelen.

Het is niet geheel duidelijk door welke instantie met de baronie van IJsselstein vooroverleg had plaats gevonden. Gelet op latere gegevens moet worden aangenomen, dat het zuidelijke stuk van het zandpad langs de Meerndijk en het oostelijke stuk langs de Noord-IJsseldijk, die beide in de baronie lagen, met instemming en buiten kosten van de baronie zouden worden aangelegd. Het onderhoud werd vermoedelijk wel door de baronie geregeld.

Op 2 oktober 1605 vaardigden Gedeputeerde Staten van Utrecht op verzoek van schout, burgemeester en regeerders van de stad Montfoort een ordonnantie (voorschrift) uit, die het octrooi alsmede verschillende bepalingen inhield.

Onder andere dienden schouwbriefven te worden opgesteld. Dit waren ordonnaties, waarin de schouw (periodieke inspectie) en het onderhoud werden geregeld en de

Het zandpad tussen De Meern en Montfoort.

boetes werden bepaald. Deze schouwbriefen dienden voor de twee Utrechtse gedeelten van het zandpad, namelijk dat langs de Meerndijk en dat tussen Montfoort en de Meerndijk. Het land van Montfoort alsmede degenen die beide zandpaden zouden onderhouden en daartoe contribueerden, werden van de onderhoudsplicht van het zandpad tussen Utrecht en Harmelen ontheven.

Gedeputeerde Staten bepaalden voorts, dat de aanleg van het zandpad door de Staten voor rekening van Montfoort openbaar zou worden aanbesteed. De benodigde geldmiddelen zouden door de burgemeester Floris Sas van Weldam door middel van een geldlening worden verkregen.

Uit de in 1697 door de Staten van Utrecht vastgestelde schouwbrief voor het gedeelte van het zandpad langs de Meerndijk blijkt, dat de inwoners van tien westwaarts gelegen Stichtse gerechten aan weerszijden van de Hollandse IJssel, benevens de gebruikers van de landbouwgronden in de stadsvrijheid van Montfoort, contribueerden aan het onderhoud van dat zandpad. Zij hadden allen belang bij de aanleg en de instandhouding daarvan.

Degenen van hen die ten noorden van de IJssel woonden bleven evenwel als vanouds onderhoudsplichtig voor de Meerndijk als waterkering. De inwoners van Harmelen cum suis, Reyerscop, Kamerik en Zegveld, die de Meerndijk eveneens moesten onderhouden, hadden geen belang bij het erlangs lopende zandpad en waren daarom vrijgesteld van het onderhoud daarvan.

De uitvoering van het plan vond reeds in 1605 plaats. Op 27 december van dat jaar ging de kameraar (dit was de technisch opzichter en de beheerder van de geldmiddelen van de twee heemraadschappen van de Bijleveld en van de Meerndijk) in het terrein opnemen, hoeveel graan door de aanleg van het zandpad verloren was gegaan.

Nog vóór 1616 werd het zandpad vanaf Montfoort op de Zuid-IJsseldijk doorgetrokken tot het grondgebied van Haastrecht waar de provinciale grens liep. Dit voetpad was eveneens vier voet breed en op

sommige plaatsen van de rijweg gescheiden door een greppel.

HET NIEUWE ZANDPAD LANGS DE MEERNDIJK

De Meerndijk vervulde in deze tijd (en daarna zelfs tot in de tweede helft van de 20e eeuw) nog steeds de taak van het keren van het oppervlaktewater uit het oosten, zij het na 1413 alleen voor de op de Bijleveld afwaterende polders. De dijk vormde de scheiding tussen deze Bijleveldse landen en de hoger gelegen polders, die hun overtollige water op de Langevliet of Heycop loosden.

In tegenstelling tot het heemraadschap van de Bijleveld, waar men de bediening van de drie windwatermolens voor een geheel jaar aanbesteedde, had het heemraadschap van de Langevliet de gewoonte dit per week te doen. De molenaars werden daar alleen betaald voor de weken waarin zij maalden.

Gedurende de wintermaanden werden de landen die op de Langevliet afwaterden in de regel niet bemalen. Het gevolg was, dat in die periode de laaggelegen polder Heycop en het aangrenzende gedeelte van de polder Rosweyde onder water kwamen te staan. Bij oosten- en zuidoostenwind werd het hoge water tegen de Meerndijk opgejaagd en ontstond gevaar voor overlopen van de dijk en het daarlangs lopende zandpad. Onder der-

Doorgraving van de Meerndijk in 1993 ten behoeve van de aanleg van een veetunnel. Aan de westzijde van de Meerndijk (thans de provincialeweg De Meern - Montfoort etc.) is in het profiel de voormalige sloot tussen het vroegere vrijliggende zandvoetpad en de oude weg te herkennen.
Foto auteur.

gelijke omstandigheden riepen dijkgraaf en heemraden van de Meerndijk de onderhoudsplichtigen op om de bedreigde plaatsen op te hogen.

Ernstiger was de situatie, als de Lekdijk Bovendams doorbrak, hetgeen onder andere op 1 januari 1624 (oude stijl) gebeurde. Tengevolge van ijskaring begaf de Lekdijk het bij 't Waal (ten oosten van Vreeswijk), waardoor in het westen van de provincie Utrecht en in het zuidoosten van Holland rampzalige overstromingen plaats vonden. De Meerndijk bleef niet gespaard: het water stroomde er overheen en spoelde het erlangs lopende zandpad grotendeels weg. De dijk werd in hetzelfde en het daaropvolgende jaar hersteld, maar het zandpad kwam pas in 1633 aan de beurt.

In juni van laatstgenoemd jaar overlegden afgevaardigden van de stad Montfoort met dijkgraaf, heemraden en de kameraar van de Meerndijk ter plaatse, waar een nieuw zandpad met de minste schade voor de ingelanden van de Meerndijk kon worden aangelegd.

In augustus machtigden de geërfden dijkgraaf en heemraden om akkoord te gaan met de aanleg van het nieuwe zandpad met inachtneming van hetgeen Gedeputeerde Staten in 1605 hadden bepaald. Ook moesten de benodigde aarde en het zand zodanig worden aangevoerd, dat de geërfden de minste schade zouden lijden.

Vijf jaren later brak de Lekdijk Bovendams weer door, ditmaal bij Schalkwijk. De Meerndijk en de daarop reeds vroeger aangebrachte kade werden beschadigd en hersteld. Aangenomen mag worden, dat hetzelfde gebeurde met het zandpad.

Het jaar 1672 was alleen al vanwege de inval door de Fransen een rampjaar. Voor het platteland gold dit dubbel. De vijand paste het Hollandse systeem van inundatie toe en groef de Lekdijk bij het Klaphek (ten oosten van Jaarsveld) en de Rijndijk (langs de Vaartse Rijn) door. De gaten in de Meerndijk maakte men in 1673 dicht.

In 1682 werden de Bijleveldse landen weer bedreigd door hoog water in de landen van de Langevliet. Besloten werd, de sloot tussen

de dijk en het zandpad uit te graven en met de uitkomende grond de dijk op te hogen.

Dit is een interessant gegeven in de kameraarsrekening van dat jaar. Hier wordt voor het eerst gesproken van een volledig vrijliggend zandvoetpad, dat door middel van een sloot gescheiden was van de dijk en de daarop gelegen rijweg. Het graafwerk resulteerde in een sloot met grotere dan normale afmetingen, vooral wat de diepte aanging.

Bij de aanleg van een veetunnel onder de Meerndijk in 1993 is die uitgegraven sloot waarschijnlijk drie eeuwen later in het profiel zichtbaar geworden (zie de foto). De provinciaal archeoloog was destijds echter van mening, dat hier sprake was van een vorstspleet.

Het nieuwe zandpad uit 1633 langs de Meerndijk heeft tot 1791 als voetpad dienst gedaan. In dat jaar werd het door Gedeputeerde Staten van Utrecht buiten kosten van de inwoners van de onderhoudsplichtige gerechten opgenomen in een naar Montfoort leidende zandweg, dat wil zeggen: een van een zanddek voorziene kleiweg: Het onderhoud kwam echter ten laste van de gehoefslaagde (= onderhoudsplichtige) gerechten van het zandpad.

Literatuur en bronnen:

- Groot placaatboek etc. 's Lands van Utrecht (1729).
Handvesten van het waterschap Bijleveld (1836).
HUA, Archief van het kapittel van de Dom, inv. nr. 3544; Rekeningen van de kameraar van de Bijleveld en de Meerndijk.
HUA, Archief van het kapittel van de Dom, inv. nr. 3607; Rekeningen van de kameraar van de Lange Vliet.
Streekarchief Rijnstreek te Woerden, Archief van het waterschap Bijleveld 1624 - 1979.
Notulen van de vergaderingen van geërfden en ingelanden 1633.
W.E.J. den Uyl, *De Lopikerwaard II* (1963).
J.A. Storm van Leeuwen, *Van Oude Rijn tot Leidse Rijn, de afwatering van de gronden in en rondom Vleuten - De Meern* (1985).
S.G. van Dockum, 'Vleuten - De Meern; Meerndijk' in: *Archeologische kroniek provincie Utrecht, 1992 - 1993*. p.112 - 114.
J.A. Storm van Leeuwen, 'Utrechtse zandpaden in de zeventiende eeuw, in het bijzonder het zandpad tussen Utrecht en Harmelen' in: *Jaarboek Oud-Utrecht 2000*, p. 5-51.